

# FÖLDGÖMB

MBI MAGYAR BRANDS  
4x 18 19 20 21

A MEGISMERÉS KALANDJA

WWW.AFOLDGOMB.HU

ALAPÍTVÁ: 1929



1350 FT | 4 € | 18 LEJ

2022. MÁRCIUS-ÁPRILIS

A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA



**DISZNÓNAK VALÓ VIDÉK**

SVINJÁROK KÖZÖTT

**HATSZÁZEZER LÉPÉS** LIBANON

**FELHŐKARCOLÓK ÉS SZALMABÁLÁK** KAZAHSZTÁN

**MANIK, AZ ERDŐ NOMÁDJAI** THAIFÖLD

**A VÁRHEGY-VULKÁN**

nka  
Nemzeti Kulturális Alap

▷ SZÖVEG: BARABÁS AMBRUS–MOLNÁR ZSOLT

# DISZNÓNAK VALÓ VIDÉK

## SERTÉSLEGELTETÉS ÉS ETNOÖKOLÓGIA A SZÁVA ÁRTERÉN

Négy óra alatt ropogósra süll a malac az erdei szálláshelyen. Az ízletes falatokért állat és gazdája is megdolgozott a rengetegben. De a svinjárok többek a pecsenyéjüket sütögető disznópásztoroknál: évszázados tudást birtokló, maroknyi csoport, erdei szabadegyetemükön okosodott tudósok, akiktől lehet és kell is tanulni – akár malacsütés közben is. Vén tölgyesek és mocsarak rejtekén etnoökológusok eredtek a kocák és a lassanként feledésbe merülő tudás nyomába

**T**rágyában bővelkedő, szűkös betonfekhelye garantálja a hatékony hízáshoz elengedhetetlen mozgásszegény életformát. Mindehhez „étkezésként” tápkverék, jó esetben némi szemes takarmány – íme, a sertéshizlalás ma megszokott falusi receptje. Ha egyáltalán még látunk disznót, az valahogy így néz ki. (És akkor a nagyüzemi sertéstartást még nem is említettük.)

Nem volt ez mindig így, és jó hír, hogy ma is van élet az ólon túl, még ha kevesek számára is. Amíg a magyar és nemzetközi néprajzi irodalomban csak úgy hemzsegnek a sertés szabad tartásáról szóló leírások, ez a gazdálkodási forma hazánkban ma már csak néhány biogazdaság elkerített legelőjén érhető tetten. Az okok sokrétűek: a birtokviszonyok átalakulásától az agrártámogatási mechanizmusokon keresztül a fogyasztók nemtörődömességéig hosszan sorolhatnánk.

Déli határunktól nem is olyan messze azonban – ha elszigetelten is – máig él az erdei szabad sertéstartás hagyománya. Mindez nemcsak kulturális örökségként jelentős, de olyan hagyományos ökológiai tudást is hordoz, amire az elkövetkező generációk építhetnek.

**Amíg a magyar és nemzetközi néprajzi irodalomban csak úgy hemzsegnek a sertés szabad tartásáról szóló leírások, ez a gazdálkodási forma hazánkban ma már csak néhány biogazdaság elkerített legelőjén érhető tetten.**

### Négyzetdisznó

A középkori Európa számos országában a sertést mértékegységként is jegyezték: 1 disznó volt az az erdőterület, amely egy ilyen jószágot 1 éven át el tudott tartani



FOTÓ: MOLNÁR ZSOLT

### Ökológusok tanítómesterei

A svinjások – például a képen látható Milutin Ajvazović – ökológiai tudása nemcsak megélhetésük alapja és kulturális örökség, hanem az ökológusoknak és természetvédőknek is fontos tudásforrás



FOTÓ: BABAI DANIEL

### Folyamatos jelenlét

Lazar Joza Milanović tudása évtizedek megfigyeléseinek és diskurzusainak szintézise. Ismeretei nap nap után tesztelődnek is



**A svinjások a szabadság egy sajátos formáját élhetik meg állataikkal közösen nap nap után, de egyúttal oda is vannak láncolva az erdőhöz. A faluban élnek, de mindennap kint vannak a disznók között.**



FOTÓ: MOLNÁR ÁBEL PÉTER

## Rabok és egyúttal szabadok

Svinjár. Szerbül szó szerint sertéspásztort jelent, ám valójában jóval több annál. A leginkább disznógazdaként meghatározható erdei gazdálkodókat ugyanakkor sem csürhéseknek, sem kondásoknak nem igazán nevezhetjük – ezek a posztok ettől jelentősen eltérő sertésgazdálkodási formákat takarnak. A svinjások saját disznait tartják kint az erdős-mocsaras területen, naponta kijárnak, figyelik, gondozzák és etetik jószágaikat azonfelül is, amit a természet nyújtani képes.

A sokszor generációkon átívelő, kihálóban lévő élet- és gazdálkodási forma helyszíne a szerb-bosnyák-horvát hármashatár vidéke, a Morović (Marót), Višnjićevo (Görögmező) és Jamena települések határolta terület. A Száva és a Boszut folyók ártéri erdeiben járunk, ahol a 22 000 hektárnyi szlavón tölgyest (a kocsányos tölgy egyik változata) mocsárfoltok tarkítják. A folyószabályozás előtt a vidéket keményfás ligeterdők, mocsárerdők és bő vízzel mocsarak mozaikja uralta. Ám mára a mentett oldalra került, így a mocsárerdők kiszáradóban vannak, de az övzátányok közti sarlólaposokban mocsaras foltok, mlakák és barák maradtak vissza. Ebben az árnyas-vizenyős, ősi erdőben barangolhatnak szinte kedvükre az ól rabságát csak ritkán megtapasztaló házi sertések.

A svinjások a szabadság egy sajátos formáját élhetik meg állataikkal közösen nap nap után, de egyúttal oda is vannak láncolva az erdőhöz. A faluban élnek, de mindennap kint vannak a disznók között. Arról pedig, hogy ez a hely számukra jóval több munkahelynél, mindent elmondanak őszinte vallomásaik:

– Az erdő egyben börtön: raboskodás a szabadságban – hangsúlyozza Bora. – Olyan ez, mint a drog. Itt egyszerre minden világos és érthető – fogalmazza meg Milutin, aki könnyeivel küszködve beszél szerelmes vadonjáról.



FOTÓ: BIRÓ MARIANNA

## Ökológusok akcióban

A svinjások többsége nemcsak példás gazdálkodó, hanem barátságos, nyitott, a természet részleteire, apró rezdüléseire is figyelő ember. Amire nincs válaszuk, olyan kérdésre nem felelnek, ám amiről tudnak valamit, szívesen megosztják mással – akár a messziről jött idegennel is. Az Ökológiai Kutatóközpont Ökológiai és Botanikai Intézetében működő Hagyományos Ökológiai Tudás Kutatócsoport és a Vajdasági Természetvédelmi Intézet munkatársai pedig éppen erre éhesek. A hagyományos extenzív állattartás mögött ugyanis létezik egy ún. hagyományos ökológiai tudás, melyből nyolc év során több hónapnyi terepi jelenléttel jókora ismeretanyagra tettek szert a disznaikat békében és szeretetben nevelő svinjároktól. (Természetesen tudományos módszerek alkalmazásával.)

Míg az utóbbi kézenfekvő, a hagyományos ökológiai tudás kutatása koránt sem az. Nem pusztán nyelvi és szociális gátak leküzdéséről van szó, de egy átlagostól gyökeresen eltérő életfelfogást kell megérteni, és részt venni az általa vezérelt mindennapokban. A helyszínre érkező első terepi pionírok viszont rögtön megéreztek nemcsak a téma érdekességét, de azt is, hogy Európa ősi kultúrájának egy darabja él még a Száva árterén. A kutatókból, svinjárokból és a köztük közvetítő segítőkől felállított gárda pedig működőképesnek bizonyult.

A kutatásba bevont svinjások egytől egyig nyitottak, ám közülük is ki kell emelni Milutin Ajvazovićot, Vlada Madušićot és Borislav Runjanint, akik különösen aktív segítséget nyújtottak az évek során. Olyannyira, hogy ez idő alatt talán maguk is kicsit kutatókká váltak.

**A hagyományos extenzív állattartás mögött létezik egy ún. hagyományos ökológiai tudás, melyből a kutatók nyolc év során több hónapnyi terepi jelenléttel jókora ismeretanyagra tettek szert a disznaikat békében és szeretetben nevelő svinjároktól.**

### Kell a kísérő

A disznó egyszerre mindenevő és ínyenc. A makkot megválogatja, hozzá pedig gilisztát tűr és füvet legel. Előbbit a fehérjéjéért, utóbbit gyomorégés ellen

**„Mindig az a szebb disznó, amelyik oda megy túrni és makkolni, ahova akar. Ha te irányítod, nem olyan jó, hiszen mindenki szereti a szabadságot. Éppen ezért sokkal jobban ismeri az erdőt, mint én” – meséli Milutin.**

### ◀ Közös tudásalkotás

A kutatók és a svinjások együtt gondolkodtak a disznókról, aminek egyik fontos eleme volt egy 250 növényfajt bemutató fotósorozaton alapuló interjú. Itt éppen Vlada Mandušićot „faggatja” Szabados Klára és Alen Kiš

## Az erdő főszereplői

Bármennyire is hagyományos az erdei-mocsári disznótartás, éppen maguk a disznók nem azok. A régi tájfajtákat, pl. a fekete színű, fecskehasú sremska lasát és a mangalicát felváltották a „modern” sertések: a yorkshire, a duroc, a piétrain és ezek hibridjei. Az új fajták mára szépen bebiflázták az erdő iskolájának tananyagát, ismerik az itteni ehető és mérgező gombákat,

tudják, mely tölgyfák alatt terem a legédesebb makk, és már a területre visszatért arany-sakált is jól kiismerték. (Fel is vetődött a kutatókban, hogy izgalmas lenne a sertések tudását is valahogy megismerni.)

Erdőkerülő disznók lévén természetes módon olykor a vaddisznóval is keverednek, elvégre egyazon faj egyedeit sokasítják. (Más kérdés, hogy a kan vaddisznótól származó utódok sorsa nem sok jóval kecsegtet: tápon nevelve, bent, a faluban hasmenést kapnak a malacok, az erdőben meg nem minden koca tud rájuk igazán vigyázni, így könnyen a sakálok martalékává válnak.)

A svinjások szerint disznóik alapvetően szelíd lények, ám a kanokkal azért nem árt vigyázni. De nemcsak szelídek, hanem szeretni való, személyiséggel megáldott jószágok is. A disznókkal való szoros kapcsolat egyik hozadéka, hogy az állatokat egyesek néven nevezik, s anyakocáik női nevet kapnak. Az elnevezések sokszor beszédesek: Krokodilka például harapós természetéről kapta a nevét, Hijena hiénaszerű füleiről, míg Ministarka („Miniszterasszony”) arról, hogy ő bizony minden ajtót megtanult kinyitni.

– Mindig az a szebb disznó, amelyik oda megy túrni és makkolni, ahova akar. Ha te irányítod, nem olyan jó, hiszen mindenki szereti a szabadságot. Éppen ezért sokkal jobban ismeri az erdőt, mint én, pedig én is ismerek szinte minden fát – meséli Milutin.

Bár a disznó nagy területeket képes magában bebarangolni, mindig visszajön. Különösen gyorsan, ha a svinjár hangos kurjongatással és némi kukoricával csalogatja a szállásra – talán éppen a kutatók kedvéért.

FOTÓ: MOLNÁR ÁBEL PÉTER



## Erdőben laknak...

Az ártéri erdőség forró pontjai az erdei szálláshelyek (salaš); van itt pásztortanya, ólak, fiatalók, tehát koránt sincs magára utalva a disznó a vadonban. Az ólakban többnyire kocákat tartanak kint, de a makkosévekben a süldőket is az erdőben hizlalják. Jó, ha vannak vizes foltok a szálláson vagy a közvetlen közelben, ezek lehetnek természetes mélyedések vagy kisebb, ásott gödrök. A dagonya jó a meleg, a szúnyog és a bögöly ellen is. A macska is jellegzetes alaptartozék, mivelhogy természetes egérfogó.

A környező fákon érdekes dolgokra lelhetünk. Az izzadságszagú inget például nemcsak száradni akasztják ki a svinjárok, de olykor azért is, hogy az illatanyag távol tartsa a sakálokat a malacos koca fészektől. A

**Az izzadságszagú inget például nemcsak száradni akasztják ki a svinjárok, de olykor azért is, hogy az illatanyag távol tartsa a sakálokat a malacos koca fészektől.**

### Kutatás az őszi erdőben

Ez a disznó makkot keres Borislav Runjanin tanyájánál októberben. A kutatók pedig új ismereteket. Lehetőleg minél több helyzetben és évszakban próbálják megfigyelni, hogyan táplálkozik a disznó. A havas-jeges hónapok megfigyelései még váratnak magukra

### A jövő nem múlt el

Jovica Stojaković tanyája többet is kínál elhullajtott díztárcsáknál: a svinjár évtizedes tudása bepillantást enged a múltba, és remélhetőleg a jövő fenntartható tájhasználatára felé is irányt mutat

ritkás szövésű kosarak (tapogatók) pedig arra valók, hogy halat fogjanak velük a környező vizenyőkben; az étvágytalan disznókat ezzel gyógyítják. Ilyesmi gyakran előfordul, például vetélést követően.

De a szállások egyben a svinjárok szociális központjaiként is működnek: itt jönnek össze a disznókollégákkal és más falubeliekkel, vagy éppen a mindenből kérdést faragó kutatókkal. Az egyik pásztorklak külső deszkafala díztárcsákkal borított. Mint kiderült, Jovica azért gyűjti össze az út szélén a leesett kerékdíszeket, hogy akinek szüksége van rá, ellátogasson hozzá. Így aztán a tárcsák örök körforgását egy jó beszélgetéssel és némi rakijával, azaz pálinkával is meg lehet fűszerezni. (Meg persze a Baranyából is ismert, kulen nevű, zsírjától akkurátusan megszabadított húsból készült vastagkolbással.)

### Szolgálnak és terelnek

Az erdei tanyák alaptartozéka a macska, mivel jó szolgálatot tesz a rágcsálók ellen. Ha kutya is van a szálláshelyen, akkor az pulin. Nem véletlenül cseng ismerősen, a magyar puli fajtanév is ebből ered. (A pulin szó arra utal, hogy képes az erdőben visszafordítani az elkóborló sertéshadát)



FOTÓ: MOLNÁR ABEL PÉTER



FOTÓ: MOLNÁR ZSOLT





**Meglepő, hogy a svinjások elmondása szerint gombából egyedül a vargányaért rajonganak, s e téren ízlésük oly kifinomult, hogy az emberi léptékkal nem kevésbé nemes rókgombáért már le se hajolnak.**

tesznek különbséget közöttük). A sertések a mocsaras területeken kitérnek a sás, különösen a „gyökerét” keresik, de a kákához például hozzá sem nyúlhatnak, ám közülük a selymes füvet lelegetik. Hasonló a helyzet a nyári tözikkével is: a disznó meg nem enné, hisz mérgező, de a tövek közül kiszedi az egyéb növényzetet. Meglepőnek tűnhet, de 2-3 cm-es pontossággal képes kitépni a neki kedves táplálékot.

Aztán vannak évszakfüggő eledelök, így a kőrissel: ezt nyáron is lerághatná, ezzel szemben csak ősszel eszi meg a lehullott levelet. És ott vannak a vadgyümölcsök: a vackor előnyt élvez a vadalmával szemben, miközben a szilvafa alól még az elrohadt gyümölcs magját is felszedgetik. Ehhez képest meglepő, hogy a svinjások elmondása szerint gombából egyedül a vargányaért rajonganak, s e téren ízlésük oly kifinomult, hogy az emberi léptékkal nem kevésbé nemes rókgombáért már le se hajolnak.

De a disznók erdei étlapja nemcsak vegetáriánus fogásokból áll. A földigilisza például nagy kedvenc, akár 25 centi mélyre is letúrhatnak érte. Vannak helyek, ahová évről évre visszajárnak gilisztázni, itt alkalmanként akár 2-3 órát is turkálnak, ezalatt fejenként több száz egyed is felzabálnak. Igazi ínyencfalat a bársonylégy lárvája, ami öklömnyi csomókban él az avar alatt. A svinjások, bár pontosan nem tudják, mi is az, nagyon jól ismerik és mrljakként emlegetik. A disznó sem ad sokat a biológiai rendszertanra, helyette inkább kitér a mrljakot, és képes élvezettel habzsolja a fehérjegazdag ínyencséget.

Eső után a békáért bolondulnak, de a varangyról és az unkaról tudják, hogy mérgező. Ám még ezeknél is jobban szeretik a halat. Ha hozzájutnak, szinte extázisba kerülnek – ezt számos néprajzi adat is igazolja. A svinjások fogják is nekik a törpeharcsát és az ezüstkárászot. – A disznó mindent megesszik, amit halnak neveznek – magyarázza viccesen Jovica. A döglöt sem veti meg, de a tetemek között is válogat: egy döglött rókára ügyet sem vet, özből, szarvasból viszont szívesen falatozik. A kacsák, szürke gémekek fiókáinak sincs sok esélye, ha a disznó közelébe kerülnek: mindenképp végük.

FOTÓ: MOLNÁR ZSOLT

## Hát a disznó mit eszik...?

Nos, ha az erdőbe hajtják, akkor egészen sok mindent. Bár a sertés köztudottan mindenevő, ám amilyen intelligens, éppoly válogatós, sőt ínyenc is! Szerencsére van miből szemezgetnie. Az itt megfigyelt disznók például azonosíthatóan száznál több növényfajt fogyasztanak, némelyeket habzsolva, másokat csak desszertként csipegetve. Kedvenceik tavasszal a salátaboglárka friss levele, nyáron a napos nyiladékok és erdőszegélyek füve, de ősszel és télen is eszik sok mindent, ami friss és zöld.

A madárkeserűfüvet nagyon szeretik. Ezt az elterjedt gyomnövényt – porcos szára miatt – az Alföldön porcsinnak is nevezik. Ennél valószínűbb, hogy a latin porcus (disznó) szóval lehet rokon, hiszen a sertés és a növény története a hosszú évezredek alatt szinte összefonódott. A bokrok közül elsőbbséget élvez a galagonya (ebből kétféle is van, bár a svinjások közül kevesen

### Ez nem a sakál napja

„Az erdőbe visszatérő aranysakál új kihívást jelent a disznógazdáknak. A malacikkal a szállástól messze keresgélő kocák ezúttal biztonságban tudták utódaikat, mert a kutatók pusztá jelenléte is segített távol tartani a toportyánokat” – magyarázta Jovica ezen a kora téli napon

### Keserű boldogság

Az őszi esők előtt még csípős és keserű a makk, inkább kiköpi a disznók, miután megkóstolták. A csirázó makk viszont már igazi édes csemege, amit akár a föld alól is kitérnek



FOTÓ: MOLNÁR ZSOLT

## Az élet zsírja

A szerb élet szóból származó žir jelentése: makk. Innen ered a magyar zsír szavunk is. Érdeemes elmerengeni e tápláló nyelvi összefüggésen... A makkot az őskorban és még később is – áztatás után – az ember is fogyasztotta. Aztán inkább közbeiktatta a sertést. Bár a kultúrtörténeti emlékek alapján azt is gondolhatnánk, hogy a szabad disznótartás másról sem szól, mint a makkoltatásról, ám ez – ahogy már fentebb láthattuk – távolról sem igaz. A makk jelentősége ugyanakkor vitathatatlan, évszázadokon át fontos táplálékforrása volt a legeltetett disznónak.

A makk azonban nem minden évben, és nem minden évszakban hozzáférhető. A svinjások már tavasztól figyelik, milyen lesz a makktermés: mondásuk szerint Péter-Pálig csak szombatonként nő, utána mindennap. Augusztusra teljesen kifejlődik, de még csípős – sokkal jobb, mikor már csírázik, és mondani sem kell, a disznó kitúrja a csírázó makkot a föld alól. A barába hullott és ott évekig érlelődő makk a legízletesebb, ezt a szalonna is meghálálja, tudják jól a svinjások. A makk olyan, mint a kulen: kell mellé kísérő, és mivel a disznó nem iszik pálinkát, fűvet legel hozzá. A makkoltatott disznónak nemcsak az íze jobb, de sokat lehet rajta spórolni is: az ilyen állatnak elég negyedannyi kukorica, mint a háznál tartottak. Egy jó évben tavaszig vagy akár nyár elejéig is lehet makkoltatni!

**A makk nem minden évben és nem minden évszakban hozzáférhető. A svinjások már tavasztól figyelik, milyen lesz a makktermés: mondásuk szerint Péter-Pálig csak szombatonként nő, utána mindennap.**



FOTÓ: MOLNÁR ÁBEL PÉTER



FOTÓ: MOLNÁR ZSOLT

### Slanine, kobasice, kulen

A disznóknál csak gazdáik inyencebbek. Az igazán nemes alapanyag az erdőben nevelkedett, makkon hizott disznó húsa. A magyar szalonna és kolbász szavaink egyik lehetséges eredetét egy ki tudja, hányszor megfent kés alatt értük tetten

### Féktelen malackodás

Ha szagot fognak, képesek órákon át túrni giliszta után. Az eredmény: akár ezer példány felfalása egyetlen nap alatt. A disznó úgy szívja-szűröcsöli fel a védtelen talajlakókat, akár a kisgyerek a ketchupos makarónit

A gyertyánfa magja is ízletes, nagy mennyiség is van belőle, de nem olyan tápláló. A régi időkben a kismalacokat viszont éppen a gyertyánosba hajtották: úgy tartották, a gyertyánfa magja megtisztítja a tüdőt és a beleket. Büszkén mesélik a svinjások, mennyire kikupálódtak ettől tavaszra.

A tölgy – és így a makkja – nem feltétlenül egészséges. Károsítja többek között a csipkés poloska vagy a lisztharmat, sok makk kukacos, ezeket a svinjások is nagy gonddal figyelik. Egy rosszabb évben leszáradhat a makk, előfordul, hogy augusztusban a fele is lehullik éretlenül – gyakorlatilag odavész. A mondás szerint Szent Illés lerontja a makkot. Valójában a szaporodó hőszénnapok készítetik a tölgyfát makkjának korai lehullatására.

Josip Erdőssy tölgykutató, helyi erdésztervezető egykori megfigyelése szerint addig maradnak egészségesek a tölgyesek, amíg jószág legel bennük. Látna az erdők jelenlegi pusztulását, jóslata beteljesedni látszik. Mind a svinjások, mind néhány erdész úgy gondolja, hogy a disznóerdőkben jobban nőnek a fák. A kutatók már gyűjtik is az adatokat, hogy teszteljék e felvetést.

**A régi időkben a kismalacokat a gyertyánosba hajtották: úgy tartották, a gyertyánfa magja megtisztítja a tüdőt és a beleket. Büszkén mesélik a svinjások, mennyire kikupálódtak ettől tavaszra.**



FOTÓ: BABAI DÁNIEL

### Erdei szintézis

Molnár Zsolt és Demeter László botanikusok a délelőtti látottakat beszélgetéssel át Borislav Runjaninnal. A konyhó melegében érik egygyé tudomány és hagyományos tudás, friss megfigyelés és több évtizedes élettapasztalat

### Jótevény zavarás

Egyes – gyakran a kipusztulástól fenyegetett – növényfajok kiszorultak a nem háborgatott, sásos-nádas mocsarakból. Ellenben ott, ahol a disznó szinte minden mást megeszik körülöttük, élettérhez jutnak



FOTÓ: ULICSI VIKTOR

de terepi megfigyelések nélkül itt valóban semmire sem lehet menni! Az élővilág történéseit élőben kell végigkövetni, megfigyelni. De a kutató nem lehet mindig a terepen, ám a svinjások annál inkább. Éppen ezért a tőlük nyert tudás nagyon fontos bázisa a kutatásoknak.

Ezen a területen hét disznógazdát vontak be a vizsgálatokba, a nekik (képeken) mutatott 250 növényfajból 200-ról elég sokat tudnak növény-disznó viszonylatban. (Ehhez jöttek még a gombák és az állatok.) A módszertan egyik eleme, hogy a svinjásokat tudományos tényekkel szembesítik (ezek részben modern természettudományos ismeretek, részben akár 100-150 évvel ezelőtti néprajzi gyűjtések eredményei), majd mindezt a gazdák jelenbeli tapasztalatait és megfigyeléseit figyelembe véve közösen átbeszélik. (És természetesen vannak közös terepbejárások, mikor alkalom nyílik egy-egy jelenséget „idegenvezetővel” megfigyelni. Ilyen volt például, mikor Milutin megmutatta, hol készít az erdei egér makkraktárát magának télire: a kivágott fa után maradt tuskó alá kilószámra halmozza fel az értékes táplálékforrást, csak hát a disznó ezt gyakorta kiszagolja és kifosztja a makkos éléskamrát. Ilyenkor, ha módja van rá, még az egeret is elkapja és megeszi.)

FOTÓ: MOLNÁR ZSOLT

## Váltunk paradigmát!

A kutatócsoport persze nemcsak disznókat nézegetni és szalonnázni jár a Boszut-erdőbe, hanem fontos tudományos kérdésekre keresnek választ. Az első és legfontosabb, hogy a svinjások valójában milyen jellegű tudással rendelkeznek az erdei és mocsári növényekről és állatokról, illetve ezeknek a jószágaikhoz fűződő viszonyáról. Mivel és hogyan táplálkozik a disznó ezeken a területeken, illetve milyen hatást fejt ki mindezzel a mocsári és erdei növényzetre?

Egy ilyen típusú kutatásnál azonban nem minden kérdést lehet előre feltenni, a vizsgálódásnak éppen ezért felfedező jellegűnek kell lennie: a kutató szembetalálkozik valami érdekes, fontos jelenséggel, amit aztán igyekszik tudományos szempontból végiggondolni. Tulajdonképpen az egyik cél, hogy olyan tudást is dokumentáljunk, aminek még a létezéséről sem tudott korábban a tudomány, ezért nem is kerülhetett az interjúk kérdéssorába.

Az új technológiák mellett az új paradigmák is hajtják a modern tudományt. Utóbbi esetben olyat kutatnak, ami bár eddig is kutatható lett volna, ám nem gondoltak rá a tudósok. A kutatócsoportot talán éppen ezért hasonlítják olykor Bartókhoz, csak száz évvel később most nem dallamok után járkálnak. Népdalok helyett hagyományos ökológiai tudást gyűjtnek, s persze közben biológiai módszerekkel vizsgálják az erdőt és benne a disznót.

A MOL-módszer (Mögnézzük, Oszd' Látjuk) persze viccesen hangzik,

**Az egyik cél, hogy olyan tudást is dokumentáljunk, aminek még a létezéséről sem tudott korábban a tudomány, ezért nem is kerülhetett az interjúk kérdéssorába.**

### Nemcsak Illés a ludas ►

Az itteni tölgyeseket kiszakították egykori ártéri környezetükből. A mentett oldalon – árvizek híján – az erdei talaj szárazabbá vált. A sokasodó nyári hőségnapok hatása ezért is jelentősebb, mint régen volt. A megcsappanó makktermés elsődleges kárvallottjai a disznók

FÖLDGÖMB VILÁGLÁTÓ A TREND FM-EN  
CSÜTÖRTÖKÖNKÉNT 16:35-KOR.  
A RÁDIÓBAN VENDÉGÜNK A TÉMÁRÓL:  
**MOLNÁR ZSOLT**

**TREND FM** 94.2  
GAZDASÁGI RÁDIÓ CSOPORT

KORÁBBI MŰSORAINK MEGHALLGATHATÓK:  
[WWW.TRENDFM.HU](http://WWW.TRENDFM.HU)





## Haszon a húson túl

Az ártéri disznótartás összefüggéseinek megértése nem önmagáért való. Egyrészt ahhoz, hogy megfelelő természetvédelmi kezelést lehessen alkalmazni egy adott területen, meg kell ismerni annak múltbéli állapotait és az ott a múltban zajló folyamatokat. Ha konkrétan disznókkal való természetvédelmi kezelést fontolgatunk, annak lehetőségeit, hatásait máshol nem is lehet jobban megismerni.

Az eredmények az ökológiai gazdálkodás területén ugyancsak fontos támpontokkal szolgálhatnak. A legnyilvánvalóbb ugyanakkor, hogy a szellemi-kulturális örökség egy ökológiai darabkájának védelme is megvalósul(hat). A Boszut-erdő bepillantást enged a középkor Európájának egy tölgyfalevelektől árnyas szegletébe, és ha világunk egy fenntarthatóbb irányt venne, akár egy jövőbe tett időutazásként is tekinthetnénk rá.

**Hajlamosak vagyunk elfelejteni, hogy a Kárpát-medencében régen sok nagy testű legelő állat élt szabadon. A vadlovak és őstulkok „munkáját” ma nincs, ki elvégezze, ökológiai szempontból kimagasló szerepüket pedig a háziállatok csak részben képesek betölteni.**

FOTÓ: MOLNÁR ÁBEL PÉTER

### A MOL-módszer

Nagyon keveset tudunk arról, mikor, mit és hogyan eszik a szabadon tartott disznó. A történeti-néprajzi irodalmat most a maguk szempontjai szerint az ökológusok gazdagítják tovább. A képen Molnár Zsolt kutató veti be a mai napig fontos terepi munkamódszert, a MOL-t: „Mögnézzük, Osz! Látjuk!”

**A kutatók videón is rögzítették, hogyan élük életüket a disznók az ártéri rengetegben. Olvassa le a QR-kódot a videóért!**



## Elnézést! Zavarunk?

A szakirodalomban a zavarás a biomassza csökkenésével járó folyamat (pl. erdőtüz, árvíz, legeltetés), amely negatívan hat, egyedek sérüléséhez, pusztulásához vezet. A humanista szemléletű természetvédelem szépen rímél erre: a védelem és a „ne bántsi!” filozófiája. A természetvédelem világképe azonban az elmúlt néhány évtizedben sokat változott. Terepen szép példáját láthatjuk annak, mikor éppen a disznók által kilegelt területen jelennek meg együtt olyan, amúgy külön-külön is ritkának számító, kiemelten védett növények, mint a tóalma, a békalilium és a métegyfű.

A természetvédőknek is gyűlnek a tapasztalataik, hogy a korábban károsnak vélt zavarás – jelen esetben a legeltetés, olykor akár a túllegeltetés – komoly természetvédelmi előnyökkel is kecsegtethet. Itt van például az egyveretűvé és ezért fajszegevényé vált sásosok kérdése. A disznó imádja kitúrni a növény rizómáit („kiszürcsöli belőle a vitamint”, ahogy a svinjások mondják), megtizedelve a populációt, így később akár alkalmas lehet az ilyen élőhelykezelésekben is.

Hajlamosak vagyunk elfelejteni, hogy a Kárpát-medencében régen sok nagy testű legelő állat élt szabadon. A vadlovak és őstulkok „munkáját” ma nincs, ki elvégezze, ökológiai szempontból kimagasló szerepüket pedig a háziállatok csak részben képesek betölteni.

Tanzánia Serengeti Nemzeti Parkjában megfigyelhetjük, hogyan tör elő a ritka métegyfű a gnúk és zebrák legelte táj mocsaraiban. Hasonló jelenséget Európában is tapasztaltak túllegeltetett folyópartokon. Ezek a helyeken akár inváziós fajok (pl. gyalogakác) kiszorítása is lehetséges legeltetéssel, az eredmény pedig az özönnövények eltűnésén túl értékes fajok megjelenéséhez vezethet.

Nincs azonban biztos és mindenre kiterjedő receptúra a „zavarásos természetvédelem” hatásosságára. Arra, hogy hol és milyen módon érdemes alkalmazni, éppen a Boszut-erdőben végzett kutatásból nyert ismeretanyag adhat alapot, ennek a tudásnak jelentős hányada pedig – nem lehet eléggé hangsúlyozni – a helyi disznógazdáktól származik.

Könyvtárnyi néprajzi adattal a birtokunkban (és a népi tudás gyors erózióját látva) azt hihetnénk, hogy a témában már nincs megszerezhető új ismeret. Ám az eredmények e feltevést vastagon cáfolják. Rámutatnak a néprajzi adatok rendkívüli gazdagságára (ezek sok, ma már nem megtapasztalható dologról is mesélnek), de arra is, hogy ezek ökológiai szempontból igencsak foghíjasak. Májig sok olyan hagyományos ökológiai tudásrészlet létezik, amiket néprajzos kutatóelődeink nem dokumentáltak. Ez nem meglepő, ha meggondoljuk, hogy az etnográfusok annak idején nem ökológus-nézőpontból közelítették meg a témát – elvégre nem is ez volt a feladatuk.

Másrészt jó hír abból a szempontból, hogy a ma élő svinjások még mindig nagy tudásúak – s bár makk talán még sokáig teremni fog a Boszut-erdőben, az ősi tudás olyan, mint a kutya vacsorája lámpaoltás után...

A feladat most az, hogy minél tovább felkapcsolva kell hagyni a villanyt, hogy az ökológia és a természetvédelem még sokáig meríthessen a népi bölcsesség kútjából.



**BARABÁS AMBRUS**  
GEOLÓGUS, A HORTOBÁGYI  
NEMZETI PARK IGAZGATÓSÁG  
TERMÉSZETVÉDELMI  
MUNKATÁRSA



**MOLNÁR ZSOLT**  
BOTANIKUS, ETNÖÖKOLÓGUS,  
AZ ÖKOLÓGIAI KUTATÓ-  
KÖZPONT KUTATÓCSOPORT-  
VEZETŐJE